

1. Små samfunn, store utfordringer – en introduksjon

Gjermund Wollan, Elisabeth Pettersen og Berit Skorstad

Sammendrag

Dette kapitlet er en innledning til boka og er med det en kort, overordnet beskrivelse av tema, forfattere og noen bindende tråder. Kapitlet skal gi et kort innblikk i sentrale begreper og fenomener som er generelle for samfunnsbeskrivelser i dag. Selv om de ulike kapitlene står på egne bein, forenes kapitlene på et overordnet nivå rundt spørsmålene som studerer små samfunn sammenlignet med en verden i endring. Dermed blir det å belyse det komplekse samspillet mellom det lokale og globale relevant, og spesielt hvordan små steder prøver å takle, tilpasse seg og nyttiggjøre seg en verden i forandring. Sentrale begreper er internasjonalisering, bærekraftig utvikling og lokalsamfunnsutvikling. Forskerne som bidrar, har felles interesseområder og overlappende forskningstema, både teoretisk og metodisk. Boka er et resultat av ønsket om å binde sammen forskning som ikke umiddelbart er synlig. Til tross for at de ulike kapitlene har forskjellig innganger til denne problematikken, i vektingen mellom det lokale og globale, så får vi samlet fram at det skjer mye i små samfunn som det er verdt å forske på. På denne måten viser de ulike fortellingene at små steder og lokalsamfunn er innvevd i noe større enn seg selv.

Innledning

Denne boka består av ulike bidrag fra faggruppa MINS¹ ved Nord universitet. Med boka ønsker vi å gi noen eksempler på hvordan små samfunn, institusjoner og individer søker å takle, tilpasse seg og nyttiggjøre seg en verden i forandring. Noen utfordringer er mer alvorlige enn andre – slik som klimaendringer og internasjonale konflikter. Andre åpner for nye muligheter og nye markeder – som for eksempel nye matvaner og turistreisemål. Globalisering og internasjonale trender er mangefasetterte og inneholder alt fra klesmoter, sosiale medier og filmer til forurensning og politiske ideer. Når vi skriver under på internasjonale avtaler, får det også konsekvenser lokalt, og når livet i storbyen framstilles i media som trendy og forlokkende, får det konsekvenser for småsamfunn fordi ungdommene drar. Nye krav om internasjonalisering i utdannings- og næringsliv skaper nye tilpasninger og uforutsette utfordringer. Dette skaper ofte en økt likhet mellom land og steder, men har også åpnet for anerkjennelse av lokale og nasjonale forskjeller i egenart og kultur. Begrepet som brukes på dette fenomenet, er «glokalisering», som er en kombinasjon av termene globalisering og lokalisering. Her antydes det at vi ikke bare blir mer like av globalisering, men at lokale samfunn og individer tilpasser seg ved å framstå som unike ved å finne og dyrke sitt lokale og kulturelle særpreg.

Vårt lille land tar oss med på en reise i forholdet mellom det lokale og det globale gjennom fortellinger fra Norge. I boka tar forfatterne for seg forskjellige trekk ved dagens samfunn som også vil prege utviklingen av landet vårt i framtida. I kapitlene beskrives likheter og forskjeller mellom steder og folk, og det vises at endringene kommer både nedenfra og ovenfra, innenfra og utenfra. Til tross for at Norge er tett koplet til resten av verden, fører natur, kultur og sosiale forhold til at vi bevarer særegenheter. Studiene våre handler om institusjoner, næringer, steder, sosiale grupper og kategorier. Sosiale institusjoner kan beskrive normer og verdier knyttet til noen sentrale oppgaver i samfunnet. Slike institusjoner kan for eksempel være universiteter, velferdsinstitusjoner og forvaltningsinstitusjoner. Næringer er i denne forbindelse eksempelvis lokale bønder, oppdretts- og andre kystnæringer som både gjennom markedet og reguleringer må forholde seg til omverdenen.

¹ Faggruppa for forskning på miljø, internasjonale relasjoner, nordområdene og samfunnssikkerhet, Fakultet for samfunnsvitenskap, Nord universitet.

Stedene som studeres i boka, er lokalsamfunn i endring både i byen og på landet. Sosiale kategorier er det vi til hverdags kaller grupper i samfunnet, det vil si individer med noen felles kjennetegn. Vi har for eksempel studert ungdom i Bodø, samer i byen og russiske studenter i Norge. Kapitlene peker på fenomener med trekk av globalisering, internasjonalisering og glokalisering. Dette kapitlet er et forsøk på å synliggjøre paralleller mellom forfattere som arbeider med til dels svært forskjellig tematikk.

Boka er i sin helhet et forsøk på å forstå en verden i endring og endringens betydning for politikk, samfunn og individ. I dette innledende kapitlet skal vi se nærmere på begreper som globalisering og glokalisering. Disse begrepene ligger som et bakteppe for bokas overordnede tema. Formålet med kapitlet er å binde bidragene sammen gjennom å beskrive noen overordnede teorier og begreper, skildre forfatterkollegiet som står bak boka og beskrive bokas oppbygging. Til slutt i kapitlet presenteres bokas ulike deler og kapitler.

Globalisering og glokalisering

Globalisering er verdensomspennende prosesser knyttet til tettere kontakt, forflytning og spredning. Begrepet er sentralt for å forstå samfunnsprosesser og endringer i moderne samfunn. Selv om ordene global og globale relasjoner har dype historiske røtter (Scholte 2005), har begrepet globalisering spesielt blitt brukt for å karakterisere samfunnsutviklingen de seneste 35 årene. Globale trender kan imidlertid ikke forklare alle nasjonale og lokale ulikheter og særtrekk. Særlig på felt som kultur ser man trender som går i flere retninger:

Culture is an especially complex and contested terrain today as global cultures permeate local ones and new configurations emerge that synthesize both poles, providing contradictory forces of [...] global homogenization and new local hybrid forms and identities. (Cvetkovich 2018, s. 8)

Globalisering framstilles ikke i denne boka som én stor fortelling, men mange små. Her presenteres det et spesielt blikk på hvordan nye «konfigurasjoner» oppstår i samspillet mellom det globale og lokale; både det som er særegent og allment ved utviklingen i småsamfunn. I boka presenterer vi ulike fortellinger som viser hvordan kombinasjonen av kultur, natur, struktur, geografi

og demografi bidrar til at vårt land på noen områder blir særegent. Vi viser også hvordan lokale særtrekk gjør at globaliseringstrender fortolkes eller integreres på egenartede måter. Dette er ikke særegent for Norge, dette finner man overalt i verden. Små samfunn har derfor også noe allment å fortelle. Den lange kysten og det relativt milde klimaet gir oss muligheter som forsterkes av globaliseringen – blant annet nye markeder for fiskeprodukter. Det er mange interne og eksterne faktorer og historiske prosesser som har skapt de sosiale, politiske og kulturelle forholdene som særpreger Norge i dag. Noen av disse blir presentert i denne boka, men langt fra alle. Globalisering kan anses som et overordnet fenomen som har hatt betydning for alle de historiene som fortelles i boka.

Ulike former for globalisering

Globalisering har forskjellige trekk på ulike samfunnsområder. Det er vanlig å operere med økonomisk, teknologisk, kulturell, politisk og sosial globalisering. Selv om vi nedenfor presenterer særtrekkene ved disse prosessene, så mener vi ikke at globalisering styres etter én logikk integrert i ett større prosjekt, men snarere at det pågår flere globaliseringsprosesser samtidig. Kort beskrevet omfatter økonomisk globalisering verdensomspennende spredning av varer, tjenester, arbeidskraft og kapital. Her står blant annet konkurransevne på internasjonale markeder sentralt for virksomhetens evne til utvikling, vekst og overlevelse.

Økonomisk globalisering retter oppmerksomheten mot flernasjonale selskaper og finanskapitalens globale utbredelse, men også norske næringer som for eksempel lakseoppdrett, småskala reiseliv og lokal matproduksjon er innvevd i og avhengig av globale forhold. Dette får igjen konsekvenser for lokale handlinger og beslutninger, i næringsliv, forvaltning og politikk.

Med teknologisk globalisering menes for det første betydningen av global kommunikasjon for transport av varer, mennesker og informasjon over store avstander. For det andre menes digitale teknologier som bearbeider informasjon, og som gjør det mulig med øyeblikkelig og samtidig kontakt mellom mennesker på planeten (Scholte 2005). I faglitteraturen brukes termene «tid–rom krymping» og «tid–rom strekking» om det som skjer ved hjelp av slike teknologier (Harvey 1989, Giddens 1984).

Kulturell globalisering innebærer først og fremst spredning av kulturuttrykk og symbolsk mening gjennom eksempelvis fjernsyn, film, musikk og moter, som igjen virker inn på verdier, normer, språk og væremåter. Det kan hevdes at i det stadig mer globale mediesamfunnet er det et større symbolgrunnlag å identifisere seg med. Dette gjør at hverdagslivet, ikke bare i byer, men også på mindre steder, koples til en større global symbolproduksjon og sirkulasjon (meningshorisont) enn tidligere (Paulgaard 2000, Knox og Pinch 2005). På dette grunnlaget er det vanskelig å opprettholde «klassiske» dikotomier som det urbane og rurale.

Politisk globalisering handler om at det som skjer innenfor nasjonalstaten, mer og mer omfatter forhandlinger, tilpasninger og justeringer til internasjonale avtaler og forpliktelser innen for eksempel handel og klimapolitikk. Den politiske globaliseringen har også en ideologisk side, hevder Schiefloe (2003, s. 450), som viser at det som er mulig og riktig politikk, konvergerer. I tillegg blir land i vår del av verden mer like hverandre når det gjelder idealer, løsninger og praktisk politikk. Eksemplet på dette er troen på markedet og markedsøkonomien. Globalisering kan også bidra til svekkelse av nasjonalstatlig styring med hensyn til markedskreftene, og vi har sett utviklingen av en internasjonal motvekt fra ikke-statlige interesseorganisasjoner og sosiale bevegelser med rot i det sivile samfunn. De siste årene har også vist at skillet mellom nasjon og nasjonalisme utviskes. Begrep som trumpisme med «America first», økende EU-motstand, Brexit og økt oppslutning til nasjonalistiske partier som UKIP (Storbritannia) og Alternativ for Tyskland er eksempler på en slik utvikling (Clemet 2016). Nasjonalisme blir da en motreaksjon mot globalisering og nasjonal avmakt, og de ser på globalisering som en trussel.

På den andre siden krever en rekke utfordringer et sterkere samarbeid. I klima- og miljøpolitikken er man avhengig av at partene deltar og forplikter seg. Dersom nasjonalstaten ikke får gjennomført politikken, kan det lokale eller regionale nivået være en initiativtaker og iverksetter som kan bidra til løsninger lokalt og regionalt.² Oslo kommune er et eksempel på et slikt lokalt initiativ som tar klimapolitikken lenger enn den nasjonale politikken gjør.

Sosial globalisering omfatter prosesser som bidrar til å danne nye sosiale relasjoner og nettverk ut over det lokale og nasjonale nivået. For eksempel kan nye sosiale bevegelser, som miljø- og kvinnebevegelser, ses i et slikt lys. Migrasjon og økende reisevirksomhet er også en del av dette. Med utgangs-

² De folkevalgte i California uttrykker eksplisitt en slik vilje når Trump avviste Parisavtalen. Se Financial Times: <https://www.ft.com/content/aae5fe16-b91b-11e8-94b2-17176bf93f5>.

punkt i ulik lokal og nasjonal bakgrunn, skapes det på denne måten et nytt grunnlag for identitetsdanning og samfunnsforming (Guneriusen 2004).

Fenomenet og begrepet globalisering er omdiskutert. Er globalisering blitt den nye «store fortellingen» som alle slutter seg til i vår tid? Skaper globalisering velstand for alle, eller er det kun en global elite som tjener på at den «store fortellingen» om globaliseringen opprettholdes? Er globalisering en uoversiktlig prosess, noe som bare hender eller rammer oss, eller er globalisering et uttrykk for strukturelle påtrykk eller et resultat av et samspill mellom aktører og strukturer? Er globalisering en enhetlig og sammenhengende prosess, med en styrende logikk, eller handler den mer om ulike og ukoordinerte prosesser som ikke er integrert i et overordnet prosjekt? Kan vi snakke om et globalt «samfunn»? Hva gjør globalisering med samfunn, fellesskap og steder? Ser vi en utpreget homogenisering, eller får fortsatt lokale særegenheter spillerom?

Så lenge slike spørsmål stilles, er det god grunn til å hevde at globalisering «er en indikasjon på reelle forandringer i samfunnsforhold og kultur» (Featherstone 1995, Guneriusen 2004, s. 93). Det er også grunn til å hevde at globalisering ikke styres etter én logikk, men snarere at det pågår flere globaliseringsprosesser som ikke er integrert i et større prosjekt. Globalisering innebærer at den nasjonale utviklingen veves inn i et dynamisk internasjonalt nettverk av gjensidig avhengighet. Styrken og karakteren i denne avhengigheten varierer mellom land, og vårt lille land er betydelig integrert i og avhengig av samspillet med andre på flere områder, som for eksempel økonomi, handel, sikkerhetspolitikk, miljøpolitikk og forpliktelsene som ligger i FN's bærekraftsmål. Et annet aspekt ved globaliseringen er internasjonalisering av vitenskap og utdanning gjennom vitenskapelige prosjekter, internasjonale konferanser og samarbeid om utdanning. I dag kan for eksempel ungdom også aktivt velge karriereplaner i et globalt utdanningsmarked.

Flere problemstillinger som tas opp i denne boka, omhandler betydningen av globaliseringen for sosiale og kulturelle forhold og for oppfatning av sted. I et transformasjonsperspektiv (Held et al. 1999, Guneriusen 2004) legges det vekt på sammenvevinger mellom samfunnsområdene nevnt foran. Dette innebærer at alle former for kollektiv og individuell identitet omformes innenfor stadig mer eksplisitte globale referanserammer. Som Guneriusen (2004, s. 105) skriver, med sideblikk til sosiologen Ulrich Beck: «globalt

materiale og globale referanser siver inn i de mest lokale beslutningssituasjoner for stadig flere aktører.» Et slikt perspektiv betyr likevel ikke at verden blir ett «samfunn» eller ett globalt «fellesskap» for alle. Da overser vi betydningen av de nære, lokale og opplevde fellesskapene, hvor forpliktende handlinger, tillitsskaping og demokrati finner sted (Gunteriusen 2004). Det kan hevdes at man i samfunnsvitenskapen har et pågående skifte der differensiering og lokal forskjellighet er det som faktisk definerer den moderne scenen der fokuset på det spesifikke, heterogene og hverdagslige er det gjeldende (Cvetkovich 2018).

Indeed, in many diverse fields and disciplines, theorists are beginning to consider how global, systemic, and macro structures and forces interact with local, particular, and micro-conditions and -structures (ibid. s. 2).

Dette fører oss igjen over til sentrale begreper i vårt prosjekt: globalisering, glokalisering, hybride steder og bærekraft. I kulturteorien ble det særegne og «autentiske» som motvekt til globalisering og homogenisering diskutert fra 1980-tallet og utover (Featherstone 1995). Et begrep som prøver å fange denne diskusjonen, er *glokalisering*. Begrepet, som tidlig ble brukt av sosiologen Roland Robertson (1995) og geografen Eric Swyngedouw (1997), viser til at steder ikke homogeniseres, men at enkelte steder framstår som hybride og et resultat av samspillet mellom lokale og globale krefter. Geografen Doreen Massey (1991, 1994) argumenterer i sitt relasjonelle stedsbegrep for at steder er porøse, åpne og strekker seg langt utover det lokale. Steder har mangfoldige identiteter, og geografisk mobilitet har bidratt til at steder har blitt multikulturelle. Eksempel på dette er kortreist mat, som er en global trend og samtidig bygd på lokale tradisjoner. Slik viser hvert sted en blanding av ulike historiske og kulturelle spor, lokale og globale, fortidige og nåtidige. Massey bidrar slik med forståelsen av sted ut fra en progressiv, dynamisk, global stedsfølelse, «a global sense of place» (Massey 1991, s. 146). Retningen «nylokalisme» (Schnell 2013) vektlegger at steder i en globalisert verden «sparker tilbake» og konstruerer seg på nytt ved at individer og grupper bevisst etablerer, gjenbygger og kultiverer ressurser i lokalsamfunnet. Framveksten av for eksempel lokale kulturarrangement, matprodusenter og mikrobryggerier er et uttrykk for en slik utvikling. Dette handler ifølge Schnell (2013) verken om å stenge det «fremmede» ute eller om ensidig

næringsmessig strategisk tenkning. Det er istedenfor snakk om selvbevisste valg og behov for tilhørighet og tilknytning i en global verden i endring. På denne måten får det lokale en renessanse, selv om forutsetningen for denne lokale tendensen forutsetter globale prosesser.

Robertson (2012) fremhever at glocaliseringsbegrepet bringer inn noe nytt i forhold til globalisering. Det vesentlige er at den i tillegg til dimensjonen tid, framhevet betydningen av rom. Slik sett blir sted eller lokalitet for samfunnsprosesser sentralt:

Glocalisation has the definite advantage of making the concern with «space» as important as the focus upon temporal and historical issues. (s. 205)

Sosiologen Zygmunt Bauman (1998) videreutviklet glocaliseringsbegrepet og utpekte dette fenomenet som en mulighet i alle de utfordringene som verden står overfor i det senmoderne samfunnet, det være seg global oppvarming, forurensning av luft og vann eller økende migrasjon på grunn av befolkningsvekst, manglende arbeid, krig eller klima andre steder på kloden (Bauman 1998). Bauman forestiller seg glocalisering som en dualistisk prosess, hvor det er om å gjøre å finne balansen mellom globalisering og lokalisering.

Glocalisering er ikke noe nytt og sagt på en enkel måte handler dette om – som miljøbevegelsen har fremhevet - å tenke globalt og handle lokalt. Samvirke mellom det nære og det fjerne er altså vesentlig for å danne et slags rammeverk rundt boka. Fagbegrepene presentert ovenfor belyser generelle og omkringliggende prosesser til de fenomenene som boka tar opp og kan gi en ekstra dimensjon til lesing av kapitlene. La oss se nærmere på noen perspektiver, tema og teorier som binder boka sammen.

Bindende tråder, felles tema og perspektiv

Dette kapitlet er altså et resultat av ønsket om å binde sammen de ulike temaene som boka består av. Forfatterne som har bidratt, er geografer, sosiologer, sosialantropologer og statsvitere – alle samfunnsvitere. De er, gjennom sine valg av forskningstema, opptatt av hvordan samfunnsendringer påvirker opplevelser, lokal tilpasning, forvaltning og politikk. Delene som denne

boka er oppdelt i, viser til noen perspektiver og felt som binder forfatterne og forskningen sammen. Bærekraftig utvikling er en slik felles paraply som mange kan relatere forskningen til, enten det er knyttet til velferd, miljø og klima, til lokalsamfunn og kysten, eller til høyere utdanning og universitetenes rolle i samfunnet. Nesten alle våre forskere er opptatt av lokalsamfunn; når det gjelder individuelle opplevelser, planlegging og mestring av en verden i stadig endring. Dette gjelder også de som belyser næringsliv, kystkultur og kystressurser og sikkerhet. Studiene av universitetenes rolle er også relatert til forholdet mellom det lokale og det internasjonale. Høyere utdanning er stadig viktigere. De føringene som legges på høyere utdanningsinstitusjoner, enten det gjelder internasjonalisering eller næringsutvikling, har betydning for universitetenes lokalisering og tilpasning.

Utfordringer med hensyn til næringsliv og utvikling av lokalsamfunnet er tema som er gjengangere i faggruppas forskning. Lokalsamfunn må tilpasse seg til nye krav til og forventninger om kunnskap, miljøhensyn og vekst i sine tilpasnings- og innovasjonsstrategier. Dette viser vi for eksempel i forskning om bærekraft, stedsutvikling, oppdrettsnæringen og universitetenes rolle som aktive samfunnsutviklere. Konflikten mellom økonomisk vekst, sosiale hensyn og miljø er tema som kommer til syne i flere av kapitlene. Begreper som kommodifisering og dekommodifisering viser til slike konflikter. Det er sentralt for mange av våre forskere hvordan man for eksempel kan produsere nye varer og tjenester og samtidig ta sosiale og miljømessige hensyn.

Boka er altså et forsøk på å forstå samfunn i endring og endringens betydning for politikk, kultur og individ. Perspektivene søker økt forståelse av sosiale og kulturelle fenomener. Forfatterne retter også søkelyset mot hvordan identitet, erfaring og fortolkning henger sammen med for eksempel sikkerhet og tillit. Forskningsbidragene gir et bilde av det norske samfunnet sett «nedenfra», en samling case om lokale samfunn i endring. Nedenfra-blikket innebærer at vi ikke analyserer samfunnet ut fra kvantitet og store strukturer, men heller retter oppmerksomheten mot hvordan samfunnsendringer erfares og takles i mindre skala. Samlingen av disse fortellingene er likevel ikke fra det sære og rare, men heller små fortellinger som er større enn seg selv. De har med andre ord allmenngyldige element i seg.

Lokalsamfunnet framstilles i denne boka forskjellig fra det utdaterte bildet av ei umoderne utkantsbygd, isolert fra omverdenen. I vårt perspektiv finnes lokalsamfunnet både i byen, på bygda og på moderne industristeder (Villa og Haugen 2016). Evnen til omstilling, innovasjon og nytenkning er ikke avhengig av størrelsen på stedet, ofte snarere tvert imot. Små steder kan ha stor evne til å ta innover seg nye trender og muligheter – særlig fordi særegenhet, lokal kultur og autentisitet er i vinden. Skillet mellom by og bygd er ikke som før – i dag finner vi samisk ungdom som synliggjør sin identitet også i bybildet, og bønder som er trendy med sine lokalproduserte økologiske varer. Samtidig vet vi at det ofte er lokalsamfunnet som også må tilpasse seg og takle mer kritiske globale trender, slik som klimaendring, internasjonale politiske spenninger og markeder som svikter.

Mange av studiene peker framover og viser prosesser som vi bare har sett begynnelsen på. Innovasjons- og tilpasningsstrategiene i et globalisert samfunn kan være ulike, men viser også at folk deler mange av de samme erfaringene, utfordringene og konfliktene. Analysene i boka går derfor utover sine caser og har en mer allmenn relevans. Lokale handlinger påvirker også de globale prosessene. Mange globale trender og trekk er summen av lokale handlinger. Særlig gjelder dette i kultur- og næringsliv. Verdensomspennende nyvinninger og moter kan gjerne være et resultat av, eller blitt forsterket gjennom, lokale strategier.

Våre fortellinger bidrar til kunnskap om hvordan folk opplever hverdagsliv og mestring i en omskiftelig verden. Kunnskapen generert av vår forskning, kan med det bidra til nytte og innsikt om samfunn, kultur, miljø og økonomisk liv. Kapitlene er hver for seg selvstendige analyser og skal også kunne stå alene som bidrag til en faglig drøfting av fenomenene de omhandler. Derfor er sentrale begreper og teorier presentert i hvert kapittel. Om dette er tema eller begreper som går igjen i flere kapitler, henvises det til de kapitlene i teksten.

Boka er delt inn i fire deler. I den første delen ser vi på lokal tilhørighet og stedsutvikling. I den andre er bærekraftig utvikling et gjennomgangstema. Den tredje delen omhandler universitetenes rolle internasjonalt og regionalt, mens den fjerde delen belyser kysten generelt og oppdrettsnæringsens rolle spesielt.

Del I Lokal tilhørighet og steder i utvikling

Nils Aarsæther sier i boka *Lokalsamfunn* at «lokalsamfunn handlar om trekk ved den samhandlinga som går føre seg mellom menneske som bur innafør eit geografisk område» (Aarsæther 2016, s.136). Dette geografiske området hvor mennesker samhandler med hverandre, er imidlertid ikke et lukket område. Det skjer ting i omverdenen som legger føringer for, regulerer og åpner slike lokale samhandlingsformer. Denne første delen av boka viser at faktiske og opplevde hendelser langt utenfor lokalsamfunnet betyr mye for enkeltmennesket, næringslivet, velferd og levesett. Samtidig bærer vi med oss kultur, tilhørighet og identitet inn i nye lokale settinger. I en globalisert verden ser lokal forankring og stedstilhørighet ut til å få større betydning både for den enkelte og for stedet. Dette kan gi kulturell særegenhet og identitet større aksept. Globaliseringen gjør at opplevelser av sikkerhet og trygghet utfordres. Små samfunn og lokalsamfunnets trygghet får økt betydning når verden ellers oppleves som usikker.

I kapittel 2 tar Gjermund Wollan utgangspunkt i at det de siste 15–20 årene har vokst fram mange mikrobedrifter på bygdene i Norge. Der bygger initiativrike mennesker på lokale ressurser og driver mangfoldig reiselivsproduksjon. Undersøkelsen, som er basert på empiri fra Midt-Norge, legger vekt på at utviklingen er et bevisst forsøk fra individer, grupper og nettverk til å kultivere og gjenskape det lokale, i en global kontekst. Produksjonen er ofte handverksmessig, der det å verne om kulturarv eller miljø er en viktig drivkraft bak det å etablere bedrifter. Blikket er rettet mot hva en ny økonomisk, sosial og kulturell praksis på bygdene betyr for menneskers stedstilhørighet og stedstilknytning. Spørsmål som stilles, er blant annet hva balansegangen mellom kommodifisering og det gode liv betyr for forholdet til stedet. Videre spør han om betydningen av nettverk for stedstilknytningen. Basert på denne undersøkelsen kan det være grunn for å hevde at slike steder er i transformasjon, fra en vanebasert tilhørighetsrelasjon til en ny verdibasert stedstilknytning, en ny *sense of place* (Relph 1976, Massey 1991).

Kapittel 3 omhandler temaet samisk ungdom i byen. Astri Dankertsen tar opp hvordan tiltakende innflytting av samisk ungdom til byer skaper nye kulturelle uttrykk i byen. I tillegg spør hun hvordan dette utfordrer den norske majoritetens stereotype syn på at «autentiske» urfolk kun finnes i rurale strøk. Undersøkelsen er en del av et større prosjekt hvor samisk ungdom, samiske organisasjoner og representanter for majoritetssamfunnets institusjoner i byene er intervjuet. Dankertsen viser at den samiske befolkningens

økende mobilitet på flere måter endrer det å være samisk. Dagens samiske ungdom har flere valgmuligheter som tidligere generasjoner ikke hadde. Dessuten er det mye større politisk bevissthet i dag om retten til kulturell utøvelse og språk også i byene. Dette fører til at det norske stereotypiske synet også må endre seg.

I det fjerde kapitlet diskuterer Anne Wally Ryan hva ideen om hjemsted kan være. Utflytting og stereotypisering preger framstillinger av bygda. Likevel opplever mange at tilhørigheten, lengselen og ønsket om vende hjem er til stede. Spørsmål Ryan stiller, er hva et hjemsted kan være, og hvordan dette endres seg over tid. Hun viser at materialiteten i omgivelsene er integrert i minner som stedsbetingede hendelser. Lengselen hjem øker med avstand, hevder forfatteren, og det som trer fram, er at denne lengselen retter seg mot det nære og «et sted å høre til». I kapitlet synliggjøres samspillet mellom identitet, erfaring, væremåte og omgivelsene. En praksis på ett sted bør derfor forstås i sammenheng med og som en integrert av erfaringer fra hjemstedet.

I kapittel 5 undersøker Nikolai Holm og Elisabeth Pettersen hva ungdom i Bodø forstår med begrepet sikkerhet og sikkerhetsutfordringer. Gjennom personlig intervju med 21 ungdommer i alderen 16 til 26 år får vi innsikt i hva unge i Bodø legger i sikkerhetsbegrepet, og hva de ser på som de største sikkerhetsutfordringene lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Studien viser at de fleste definerer sikkerhet som trygghet, og knytter dette til velferdsgoder gjennom den norske velferdsstaten, til lav kriminalitet og få konflikter. Det er særlig den yngste gruppa fra 16 til 18 år som ser på velferdsstaten som garantist for trygghet. I gruppa fra 19 til 26 år er også velferdsstatens ordninger viktig, men flere i denne gruppa kopler sikkerhet til forhold på den internasjonale arenaen. Sikkerhetsutfordringene som dominerer, er knyttet til krig, konflikter, terrorisme samt klimaendringer og miljøproblemer.

Del II Bærekraftig utvikling og miljø

Den andre delen av boka omhandler bærekraftig utvikling, både knyttet til miljø og klimaproblematikk, men også i betydningen bærekraftige samfunns-systemer. Bærekraftig utvikling kan i sin videste forstand forstås som et sosialt–fysisk–økonomisk konsept, hvor man ser på begrepet på samfunnsnivå, hvor individenes velferd er i fokus. I tillegg til at naturressurser opprettholdes, er det her snakk om å klare å dekke dagens behov uten å negativt påvirke

behovene til framtidige generasjoner. Det er også her bærekraftigbegrepet knyttes opp mot utvikling (Langhelle 2002, Dale et al. 2018). Generelt sett betyr utvikling «samfunnsendring over tid», eller også «ønsket realisering av verdier, prinsipper eller faktiske forhold» (Langhelle 2002, s. 229). Bærekraften er en betingelse for utviklingen. Betingelsen om bærekraft skal dekke alle områder som enten truer, eller kan true forutsetningene for ivaretagelse av behov nå og i framtiden. Bærekraftig utvikling er en visjon og et konsept som kan relateres til global utvikling, men også til lokal satsing og opplevelse av trygghet.

I det sjette kapitlet ser Sander Goes og Berit Skorstad nærmere på hvordan bærekraftig utvikling som mål tolkes og anvendes i gruveutvikling og gruve drift. Forfatterne benytter seg av data fra tidligere forskningsprosjekt om gruveutvikling i Nord-områdene. I dette kapitlet har forfatterne avgrenset seg til kun å belyse aspekter ved bruken av begrepet bærekraft i gruveprosjekter i Nord-Norge. Kapitlet presenterer tre caser: Kautokeino, Kvalsund og Fauske kommune hvor gruve drift har vært aktuelt. Drøftingen tar for seg argumentene som er blitt brukt for og imot gruve drift i lys av begrepet bærekraft. Forfatterne viser at begrepets åpne og vide karakter gjør at det kan brukes både strategisk og pragmatisk. Konklusjonen er at forståelse av bærekraft er sosialt konstruert og kan tolkes på ulike måter, noe som fører til at man kan knytte bærekraft både til satsing på gruve drift og motstand mot dette.

Masudur Rahman og Berit Skorstad ser i kapittel 7 på tillit til velferdsstaten. De peker på at velferdsstatens oppdrag om utjevning og beskyttelse av de svakeste er viktig for dens legitimitet. Legitimitetsutfordringene er knyttet til anklagen om statlig kontroll og regulering, og gratispassasjerer. Likevel er kravene og ønskene om sosial trygghet økende, noe som viser fortsatt tillit til staten. Det åpenbare spørsmålet er hvordan en slik tillit forklares. Kapitlet er et forsøk på å besvare dette spørsmålet. Forfatterne spør videre om hvordan denne tilliten skapes og vedlikeholdes. Ved å utdype teorier om tillitens ulike former kombinert med funn fra forskning på tillitens sosiale og økonomiske basis, viser forfatterne hvor viktig tillit er for velferdsstatens bærekraft. Argumentasjonen bygger på at det er gjentakende sosial samhandling, transaksjoner og interaksjon i og mellom nettverk som sikrer sosial tillit. Dette skaper dypt rotfestede forpliktelser som kan bidra til å skape en kollektiv bevissthet. Det norske samfunnets kollektive samvittighet legger på denne måten til rette for samhandling for felles mål.

I det åttende kapitlet ser Berit Skorstad og Ine Bjørgvik på målsettingen om å redusere avfall og å øke gjenbruk. Dette kan knyttes til nasjonale og internasjonale miljø- og klimamål. Forfatterne peker på at det generelle ansvaret har vært lagt på private husholdninger. Forutsetningen har tidligere vært at økte miljøbevisste holdninger skulle føre til miljøbevisste handlinger. I lys av sosiologiske perspektiver på institusjonaliseringsprosesser finner imidlertid forfatterne at institusjonell praksis er viktig. De viser blant annet til framveksten av nye renovasjonssystemer og finner at praktisk tilrettelegging kan bidra til å nå de miljøpolitiske målsettingene. Analyser ser på hvordan husholdninger og renovasjonsselskaper har ulike roller, men at de sammen utgjør en del av en framvoksende institusjon.

Del III Landet ved kysten

Norge er et lite land, men har verdens nest lengste kystlinje. Norges fastland strekker seg over 13 breddegrader og 26 lengdegrader. Kystlinjen er så lang at den tilsvarer avstanden to og en halv ganger rundt jorda (kartverket.no). Havet har påvirket bosetting og livsformer i uminnelige tider, og det har gitt oss stabile temperaturer og ressurser i flere former. Golfstrømmen har skapt grunnlag for jordbruk og bosettinger mye lenger nord enn noen andre steder på kloden. Norge er derfor en kystnasjon, og folk har hentet sitt livsgrunnlag og funnet sitt levesett nær knyttet til havet og kysten. Kystavhengige næringer som sjøfart, fiskeri, oljeutvinning og fiskeoppdrett, men også tradisjonelle næringer som hval og selfangst, eggssanking og dunproduksjon har bidratt til å forme kultur og samfunnsliv. Det har også formet mer personlige verdier og holdninger. Kapitlene i boka omhandler i all hovedsak hvordan oppdrettsnæringen har overtatt aktiviteten i og forvaltningen av kysten i Nord- og Midt-Norge. Her beskrives hvordan denne næringen drives, tilpasser seg, og hvordan lokalsamfunn tilpasser seg den.

I kapittel 9 tar Håkan T. Sandersen opp utfordringer knyttet til kommunal kystsoneplanlegging. Kystkommuner har en økende opplevelse av kysten som sin egen. Dette skyldes historiske, formelle og kulturelle prosesser. I dette kapitlet tar forfatteren for seg spørsmålet om hvordan den kommunale autonomien i kystsonen har blitt påvirket av lovendringer, ressurser og kompetansekrav. For de mindre kystkommunene fører dette til at det blir vanskelig å utnytte sjølråderetten og muligheten til å utforme en sjølstendig

kystpolitikk. Disse kommunene er imidlertid også de mest oppdrettsvennlige. Små kystkommuner havner imidlertid i klemma mellom en mektig og stadig mer offensiv oppdrettsnæring og en statlig sektor som skal ivareta nasjonale hensyn. I tillegg er det en situasjon med store og raske institusjonelle og teknologiske endringer. Kommunenes selvstyre i kystsonen settes derfor på hard prøve.

I kapittel 10 er temaet hvilke interesser og hensyn som vinner fram i kystsoneplanleggingen, og hvilke konsekvenser dette kan få. Hans Wilhelm Engel Thorsen og Ivar Holand påpeker her at akvakulturnæringene har endret bruken av sjøarealene og oppfatningen om hva sjøarealene er. Det har ført til at kommunene nå også må lage arealplaner for kystsonen. Kapitlet viser at det er et klart skille mellom arealformål på sjøen og på land, selv om loven gir anledning til å planlegge med overgangssoner som omfatter både sjø og land. Konfliktnivået i planprosessene er lavt og vern av natur og landskap lite kontroversielt. Alle kommunene legger stor vekt på arealmessig tilrettelegging for akvakulturnæringen. Kommunene velger ulike strategier, mens noen velger kombinerte arealformål, velger andre å skille ut mindre områder for akvakultur. Den sistnevnte løsningen gir en tydeligere føring for hvilket rom akvakulturnæringen kan få i det framtidige landskapet. Like systematisk som at kommunene tilrettelegger for denne, kan en se tendenser til at arealbehovene for reiselivsnæringen og for friluftsliv nedprioriteres.

Kapittel 11 dreier seg om hvordan oppdrettsnæringen i Nordland har gått fra å være en tradisjonell bygdenæring med mange små familieselskaper til å bli større industrialiserte enheter. Liv Toril Pettersen peker på at norsk oppdrettsnæring har hatt en eventyrlig vekst de siste tiårene, og at Norge i dag er verdens største produsent av atlantisk laks. Kapitlet viser hvordan oppdrettsnæringen i Nordland har utviklet seg de siste 20–30 årene. Utgangspunktet for studien er familiebedrifter i næringen og deres strategier og valg under stadig endrede rammevilkår. Gjennom historiske beskrivelser åpenbares fire forskjellige tilpasningsstrategier. Pettersen analyserer hvordan markedsmessige, politiske og institusjonelle endringer er sentrale drivkrefter for veksten i oppdrettsnæringen. Likevel har bedriftenes egne strategier og valg påvirket næringen, blant annet består oppdrettsnæringen i Nordland i dag både av mindre familiebedrifter og store konsern.

Del IV Høyere utdanning – universitetets rolle for samfunn og utvikling

Norge har satset store ressurser på kunnskap, forskning og utdanning, og universitetenes rolle har vært viktig i dette. Gjennom Bologna-prosessen har universitetene blitt mer internasjonale og standardiserte. Samtidig har veksten i sektoren ført til et økt samfunnsansvar, som knytter institusjonene nærmere sine omgivelser gjennom utdanning, forskning og utvikling. Det er derfor viktig for et lokalsamfunn å ha et universitet i sin nærhet. Fra å være et fattig land med lav formell kompetanse for hundre år siden har Norge i dag blitt et «høykompetanseland». Tall viser en økning i antall studenter i Norge fra omtrent 80 000 i 1980 til 293 000 studenter i 2017 (SSB 2018, Otterlei og Skorstad 2013). Sektoren har med andre ord hatt en formidabel vekst. I Stortingsmelding nr. 18 (2014–2015) om strukturreformen i universitets- og høyskolesektoren heter det følgende: «Universitetene og høyskolene skal samlet sett gi god tilgang til utdanning og kompetanse over hele landet, og institusjonene skal bidra til regional utvikling. Regjeringen har også et mål om å utvikle verdensledende fagmiljøer» (Kunnskapsdepartementet 2015, s. 16). Forventningene til universitetene om å både være internasjonalt anerkjent og samtidig ha lokal relevans, er komplekse og motsetningsfylte (Lie 2018). Den siste delen av boka presenterer noen av de lokale utfordringene som følger av forskjellige satsinger i høyere utdanning.

Marit Sundet drøfter noen utfordringer ved internasjonalisering av høyere utdanning i kapittel 12. Hun peker på at Norge er et lite, åpent samfunn som er avhengig av og nær knyttet til kunnskaps- og forskningsinstitusjoner verden over. Internasjonaliseringen av høyere utdanning griper stadig mer om seg, og norsk deltakelse i internasjonalt utdanningssamarbeid blir ansett som nødvendig for utviklingen innenfor de fleste samfunnsområder. Internasjonalisering av høyere utdanning bæres fram av ideelle målsetninger, knyttet til samfunnsoppdraget, samarbeid, studentrekruttering og internasjonale kvalitetsmål. Forfatteren tar for seg fire begrunnelser for internasjonalisering av høyere utdanning. Hensikten med det er å synliggjøre at det er forskjell på prat og praksis. For sårbare norske utdanningsinstitusjoner kan det imidlertid vise seg å være langt mer fordelaktig å utvikle en god praksis enn å etterstrebe ideelle målsetninger.

I kapittel 13 er det russiske studenter ved universiteter i Nord- Norge som settes under lupen. Eivind Karlsen har intervjuet 28 studenter fra Russland om deres intensjoner og motivasjoner for å komme til Norge for å studere. Karlsen viser til tidligere studier som der det hevdes at mange velger Norge fordi de har et ønske om å bli boende her. I denne undersøkelsen modifiseres dette noe. Til tross for at motivet om migrasjon står sterkt også i denne undersøkelsen, viser det seg at mange også har hverdagslige grunner til å studere her, som for eksempel å bli kjent med en annen kultur, og å få venner og å lære et nytt språk. Avslutningsvis reflekterer forfatteren rundt noen potensielle politiske implikasjoner av at russiske studenter emigrerer.

I kapittel 14 ser Geir Olav Knappe på akademias plass i dagens kunnskaps- og lokalsamfunn. Strukturendringer og vekst i høyere utdanning har vært faktorer som har bidratt til at tidligere høyskoler har blitt universiteter. Gjennom bruk av litteratur- og dokumentstudier ser forfatteren på drivkreftene bak universitetenes samfunnsoppdrag. Her belyses særlig den regionale betydningen av å ha et høyere utdanningsmiljø i sitt omland. Et viktig spørsmål er hvilke effekter et studiested har i en regional utviklingskontekst. Knappe tar utgangspunkt i teori om relasjonelt samarbeid i en «trippel helix» mellom academia, næringsliv og offentlige myndigheter. Hvordan påvirker overgangen fra regionale høyskoler til ett universitet samfunnsoppdraget? Forfatteren tar til slutt opp spørsmål om hvordan Nord universitet kan være en god utviklingsaktør for regionen i årene som kommer.

Litteratur

- Bauman, Z. (1998). On glocalization: Or globalization for some, localization for some others. *Thesis Eleven*, Vol. 54(1), 37–49. <https://doi.org/10.1177/0725513698054000004>
- Bauman, Z. (2013). *Liquid modernity*. Hoboken, John Wiley & Sons.
- Cvetkovich, A. (2018). *Articulating the global and the local: Globalization and cultural studies*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429502187>
- Featherstone, M. (1995). *Undoing Culture*. London: Sage.
- Financial Times (2018). California aims a rocket at Trump over climate change - States go it alone on the environment in the absence of federal support, *Financial Times* 28.10.2018 (lest 11.11.2018) <https://www.ft.com/content/aae5fe16-b91b-11e8-94b2-17176fbf93f5>.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Guneriusen, W. (2004). Globalisering: Trenger vi nye begrep om samfunn, fellesskap og demokrati? *Distinktion*, Vol. 8 s. 93–112. <https://doi.org/10.1080/1600910X.2004.9672879>
- Haaland, A. og Å. Svihus. (2009). *Kyst- og havlandet. Kyst-Norge i et historisk perspektiv*. ABM-utvikling; Kystverket; Riksantikvaren; Fiskeridirektoratet.
- Harvey, D. (1989). *The Condition of postmodernity*. Cambridge MA: Blackwell.
- Held, D., A. McGrew, D. Goldblatt og J. Perraton et al. (1999). *Global transformation*. Cambridge: Polity Press.
- Kartverket.no (2018). Fakta om Norge. Kartverket.no <https://www.kartverket.no/Kunnskap/Fakta-om-Norge/> Hentet 01.06.2018.
- Knox, P. og S. Pinch. (2005). *Urban social geography. An introduction*. London: Pearson, Prentice Hall.
- Kunnskapsdepartementet (2015). Konsentrasjon for kvalitet. Strukturreform i universitets- og høyskolesektoren. Meld. St. 18 (2014–2015). Oslo.
- Langhelle, O. (2002). Bærekraftig utvikling. I T. A. Benjaminsen og H. Svartstad (red.), *Samfunnsperspektiver på miljø og utvikling*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lie, T. (2018). Husebekk: Det må tas hensyn til at landets universiteter er forskjellige. *Khrono*. Publisert onsdag 28. mars 2018 <https://khrono.no/hogskoler-struktur-universitet/husebekk-det-ma-tas-hensyn-til-at-landets-universiteter-er-forskjellige/216183> henter 01.06.18.
- Massey, D. (1991). A global sense of place. *Marxism Today*. (38) s. 24–29.
- Massey, D. (1994). *Space, place and gender*. Cambridge: Polity Press.
- Otterlei, J. B. og B. Skorstad. (2013). «Etikk på kollisjonskurs – når forvaltningsetikk og forskningsetikk møtes.» *Etikk i praksis - Nordic Journal of Applied Ethics*, 7(2), 47–66. <https://doi.org/10.5324/eip.v7i2.1797>
- Paulgaard, G. (2000). *Ungdom, Lokalitet og Modernitet*. Dr.polit.-avhandling. Universitetet i Tromsø.
- Relf, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion.
- Robertson, R. (1995). «Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity»: Featherstone, M., Lash, S., & Robertson, R. (red.). *Global modernities* Sage. London: Sage Publications, (Vol. 36).s. 25–44. <https://doi.org/10.1080/13216597.1994.9751780>

- Robertson, R. (1994). Globalisation or glocalisation?. *Journal of International Communication*, Vol. 1(1), 33–52.
- Schieffloe, P.M. (2003). *Mennesker og samfunn. Innføring i sosiologisk forståelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Schnell, S.M. (2013). «Deliberate identities: becoming local in America in a global age.» *Journal of Cultural Geography*, Vol. 30, No 1, 55–89. <https://doi.org/10.1080/08873631.2012.745984>
- Scholte, J.A. (2005). *Globalization. A critical introduction*. New York: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1080/08873631.2012.745984>
- SSB/ Statistisk Sentralbyrå (2018). «Studenter i Høyere utdanning» <https://www.ssb.no/utuvh> hentet 01.06.2018.
- Swyngedouw, E. (1997). «Neither global nor local. Glocalization and the politics of scale». I Cox K. (red.), *Spaces of globalization: reasserting the power of the local*. Guilford Press.
- Villa, M. og M.S. Haugen (red.) (2016). *Lokalsamfunn*. Oslo: Cappelen Damm.
- Aarsæter, N. (2016). «Lokalsamfunn – mot alle odds?» I Villa, M. og M.S. Haugen (red.). *Lokalsamfunn*. Oslo: Cappelen Damm.